

İdlib kartı Rusya tarafından her zaman Türkiye üzerinden kullanılabilen bir pazarlık aracı oldu. Zira Türkiye'nin İdlib'e dönük ciddi hassasiyetleri söz konusu. Buraya gerçekleşecek bir askeri operasyon Türkiye'ye dönük çok büyük bir kitlesel göç hareketini tetikleyecek. Bunun farkında olan Rusya, İdlib'i Türkiye ile yürütülen siyasi müzakerelerde yaşanan bazı kilitleri açmak için bir anahtar olarak gördü.

İDLİB'DE TÜRKİYE-RUSYA DENGESİ BOZULUYOR MU?

Oytun Orhan
Suriye Çalışmaları
Koordinatörü, ORSAM

İdlib'de istikrar büyük ölçüde Türkiye ve Rusya arasındaki dengeye dayanmakta. Bu iki aktör çoğu zaman Astana'da birlikte hareket ettikleri İran'ı da dışarda tutarak İdlib'in yakın geleceğine ilişkin kritik uzlaşılar gerçekleştirdi. Bu uzlaşılarla bağlı olarak İdlib'de muhaliflere dönük rejim operasyonunun kaçınılmaz olduğunu düşündüğü ortamlarda ateşkes ve görece istikrar korunabildi. Bu kapsamda Türk ve Rus liderler Eylül 2018 ayında Rusya'nın Soçi kentinde bir araya gelerek İdlib konusunda uzlaşıya varmıştı. Bu anlaşmaya göre, İdlib

çatışmasızlık bölgesinin çevresinde 15 km derinliğe sahip bir hatta "silahtan arındırılmış bölge" kurulması konusunda anlaşıldı. Söz konusu alan içinde ılımlı muhaliflerin elindeki tüm ağır silahlar ve bölgedeki radikal unsurlar da militanları ile beraber bu hattın gerisine çekilecekti. İdlib çatışmasızlık bölgesinin garantörü olarak bu görev Türkiye'nin sorumluluğu altındaydı. Türkiye bu süreçte ılımlı muhalifler üzerindeki etkisini kullanarak ağır silahların bölgeden çıkarılmasını sağladı. Ancak radikal unsurların bölgeden çıkarılması konusunda sıkıntılar yaşandı. Diğer

taraftan Rusya, rejim güçlerinin İdlib çatışmasızlık bölgesine dönük saldırılarını engellemek ile yükümlü idi. Ancak Soçi Mutabakatından sonra rejimin ihlalleri devam etti. Yine Soçi Mutabakatı uyarınca Türk ve Rus ordularının oluşturulması planlanan silahtan arındırılmış bölgede ortak devriye görevi icra etmesi öngörülmüştü. Devriye görevi konusunda da kısmi bir başarı sağlandı ve ortak devriye değil ancak TSK'nın bölgedeki devriye görevleri icra edilebildi.

Hem Türkiye hem de Rusya Soçi Mutabakatı ile üstlendiği sorumlulukları tam anlamıyla yerine getirmedi ancak kısmi başarı sağlanabildi. Ama bu sürecin en önemli başarısı rejim ve muhalifler arasındaki ateşkesin büyük ölçüde korunması, büyük bir insani krize yol açacak kapsamlı bir askeri operasyonun engellenmesi oldu.

Astana sürecinin genel prensibine göre İdlib'deki radikal ve ılımlı unsurların ayrıştırılması ve radikal unsurların en nihayetinde zayıflatılması/ortadan kaldırılması öngörülmekteydi. Ancak 2019 yılının başında İdlib'in en güçlü grubu konumundaki radikal Hayat Tahrir eş Şam (HTŞ) örgütü ön alıcı bir hamle yaparak Türkiye'nin desteklediği ılımlı muhalif grupların bazılarını karşı bir saldırı başlattı. HTŞ ile Nurettin Zinki ve Ahrar eş Şam grupları arasında yaşanan

çatışmalar neticesinde HTŞ İdlib'in büyük bölümünde kontrolünü pekiştirdi. Bunun yanı sıra Türkiye ve uluslararası toplum tarafından da meşru olarak kabul edilen Suriye Geçici Hükümeti ile bağlantılı İdlib Geçici Hükümeti'nin sivil otoritesi ortadan kaldırılarak İdlib çatışmasızlık bölgesinin tamamında HTŞ bağlantılı Kurtuluş Hükümeti'nin sivil otoritesi tesis edilmiş oldu. İdlib çatışmasızlık bölgesinde ortaya çıkan bu tablo Rusya'nın İdlib'e operasyon baskısını artırdı. Sonuç olarak hem Türkiye hem de Rusya Soçi Mutabakatı ile üstlendiği sorumlulukları tam anlamıyla yerine getirmedi ancak kısmi başarı sağlanabildi. Ama bu sürecin en önemli başarısı rejim ve muhalifler arasındaki ateşkesin büyük ölçüde korunması, büyük bir insani krize yol açacak kapsamlı bir askeri operasyonun engellenmesi oldu.

İdlib'e paralel olarak ilerleyen bir diğer süreç Afrin ile Fırat Kalkanı bölgeleri arasında kalan Tel Rıfat'a ilişkin yaşandı. Tel Rıfat, Türkiye ve Suriyeli silahlı muhaliflerin hem Fırat Kalkanı hem de Afrin operasyonları sırasında YPG'den geri almak istedikleri yerleşimlerin başında geliyordu. Ancak Türkiye ve Rusya ile varılan anlaşmalar neticesinde bu bölge askeri operasyonlara dahil edilmemişti. YPG'nin varlığının korunduğu bölgeye sonrasında Rusya ve Suriye güçleri ile birlikte sınırlı sayıda İran destekli milis gruplar girmişti. Türkiye ve Rusya Astana kapsamında tüm terör gruplarının ortadan kaldırılması konusunda uzlaşmış olsa da YPG'nin Tel Rıfat bölgesinden Afrin'deki sivil halka, Türk askeri varlığına ve Suriyeli silahlı muhalif gruplara dönük

terör eylemleri devam etti. Tel Rıfat nedeniyle Afrin'de istikrar tam olarak bir türlü sağlanamadı. Tel Rıfat bölgesinden Afrin'e sızan YPG'liler çok sayıda terör eylemi gerçekleştirdi. Türkiye bunların önlenmesi konusunda bölgenin garantörü Rusya'dan talepte bulundu. Hatta Türkiye neredeyse her görüşmede Tel Rıfat'ın Suriyeli muhaliflerin kontrolüne bırakılması yönünde talepte bulundu. Neticesinde büyük bir ilerleme kaydedilemedi ancak Türk ve Rus orduları Tel Rıfat ile Suriyeli muhaliflerin kontrolü altındaki bölgeler arasında gerçekleşen saldırıları engelleyebilmek amacıyla İdlib'dekine benzer şekilde Tel Rıfat çevresinde de ortak devriye görevi icra etmeye başladı.

Sahada yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen Türkiye ve Rusya'nın karşılıklı anlayış ve çıkarlara dayalı uzlaşısı sayesinde kuzeybatı Suriye'de denge bir şekilde korundu. Ancak İdlib kartı Rusya tarafından her zaman Türkiye üzerinden kullanılagelen bir pazarlık aracı oldu. Zira Türkiye'nin İdlib'e dönük ciddi hassasiyetleri söz konusu. Buraya gerçekleşecek bir askeri operasyon Türkiye'ye dönük çok büyük bir kitlesel göç hareketini tetikleyecek. Bunun farkında olan Rusya, İdlib'i Türkiye ile yürütülen siyasi müzakerelerde yaşanan bazı kilitleri açmak için bir anahtar olarak gördü. Dolayısıyla taraflar arasında ne zaman bir sıkıntı yaşansa bunun doğrudan yansımaları İdlib'de istikrarsızlığın artması oldu. Siyasi müzakerelerde yaşanan sıkıntılar da her zaman Suriye ile bağlantılı değildi. Zira iki ülke arasında Suriye'yi aşan şekilde çok boyutlu bir ilişki söz

konusu. Bu açıdan en önemli başlık Rusya'nın S-400 hava savunma sistemlerinin Türkiye tarafından alınması. Rusya bu adımı NATO ittifakı içinde açacağı büyük bir çatlak, Türkiye'yi Batı kampından uzaklaştıracak bir gelişme olarak değerlendiriyor. Türkiye ise S-400'lerin alınmasını, NATO müttefiklerinden elde edemediği hava savunma sistemlerine erişim ve böylece acil güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak bir süreç olarak değerlendiriyor. Türkiye ile Rusya arasında diğer bir kritik müzakere konusu ise Fırat'ın doğusudur. Bu açıdan ABD ile Türkiye arasında yoğun bir diplomasi trafiği yaşanıyor. İki ülke Fırat'ın doğusunda kalan Türkiye-Suriye sınır hattı boyunca YPG'den arındırılmış 20-30 km derinliğinde bir güvenli bölge kurmak için çaba sarf ediyor. Türkiye bu bölgenin askeri kontrolünün kendisinde olmasını isterken ABD tarafı bölgeye uluslararası bir gücün yerleşmesini talep ediyor. Türkiye ise böyle bir durumu YPG'yi zayıflatmaktan ziyade ona uluslararası koruma sağlayacak bir formül olarak değerlendiriyor. Rusya ise söz konusu bölgeye Suriye rejim güçlerinin girmesini ve bunun karşılığında da Şam yönetiminin PKK ile mücadele konusundaki geçmiş taahhütlerinin geçerli olduğu şeklinde bir formül öneriyor. Bu kapsamda 1998 yılında Ankara ve Şam arasında imzalanan ve PKK'ya karşı işbirliğini öngören Adana Mutabakatının halen geçerli olduğunu ve bunun uygulanabileceğini öne sürüyor. Bu nedenle Rusya, ABD ve Türkiye'nin Fırat'ın doğusu konusunda ortak bir inisiyatif geliştirmesinden, işbirliği yapmasından kaygı duyuyor. Hatta

mümkünse iki NATO ordusunun bu bölgede askeri olarak karşı karşıya gelmesini tetikleyecek şekilde pozisyon alıyor.

“

Daha önce birbiri ile çatışma içinde olan çok sayıda Suriyeli muhalif grubun rejim operasyonu karşısında her şeyi geride bırakarak çok rahat bir şekilde bir araya geldikleri de ortaya çıkmış oldu. Buna karşılık Rusya hava saldırılarının radikal grupların kontrolündeki bölgelerden ziyade hastane gibi sivil alanlara yöneldiği görüldü. Bunun neticesinde Kuzey Hama-Güney İdlib bölgelerinden 200 bin civarında sivil, Türkiye sınırına doğru göç etti. Bu da İdlib operasyonunda hedeflerden birinin Türkiye üzerinde baskıyı artırmak olduğunu ortaya koyuyordu.

”

Bu arka plan ışığında Rusya destekli Suriye rejim güçleri Nisan 2019 ayının son haftasında İdlib'e dönük yoğun saldırılara ve geçmiş ihlallerden farklı olarak kara operasyonuna başladı. Hatta operasyonlar başladığında rejim güçleri İdlib çatışmasızlık bölgesi çevresinde yer alan 12 Türk gözlem noktasından birini de hedef aldı ve Türk askerleri yaralandı. Bu hamle muhtemelen rejim güçlerinin Türkiye'ye dönük "gözlem noktalarını boşaltın ve İdlib'den çekilin" mesajı idi. Suriyeli muhalifler ise muhtemelen Türkiye'nin

onayı ile Tel Rıfat, Nubul ve Zahra yerleşimlerini hedef alarak olası bir operasyonun maliyetinin neler olabileceğini, nerelerde cephele açılabileceğini karşı tarafa göstermek istedi. Haziran 2019 ayı boyunca devam eden operasyonlarda rejim güçleri kritik bir ilerleme kaydedemezken ağır kayıplar da verdi. İdlib'de Suriyeli muhalifler ortak tehdide karşı bir araya gelerek bir operasyon odası kurdu. Hatta Fırat Kalkanı bölgesinden Şam Cephesi gibi en büyük gruplar da İdlibli muhaliflere destek olmak amacıyla bu bölgeye askeri güçlerini sevk ettiler. Daha önce birbiri ile çatışma içinde olan çok sayıda Suriyeli muhalif grubun rejim operasyonu karşısında her şeyi geride bırakarak çok rahat bir şekilde bir araya geldikleri de ortaya çıkmış oldu. Buna karşılık Rusya hava saldırılarının radikal grupların kontrolündeki bölgelerden ziyade hastane gibi sivil alanlara yöneldiği görüldü. Bunun neticesinde Kuzey Hama-Güney İdlib bölgelerinden 200 bin civarında sivil, Türkiye sınırına doğru göç etti. Bu da İdlib operasyonunda hedeflerden birinin Türkiye üzerinde baskıyı artırmak olduğunu ortaya koyuyordu.

Esasen rejim en başından bu yana İdlib'de askeri çözümü destekliyordu ancak Türkiye'nin caydırıcı gücü, Rusya'nın dengeleyici pozisyonu nedeniyle bu yöntem ertelenmişti. Bu noktada uzun zamandır Türkiye-Rusya dengesine bağlı olarak kısmi istikrarın korunduğu İdlib'de neden operasyonların başladığı sorusunun yanıtlanması gerekiyor. Yazının ilk kısmında belirtildiği üzere Türkiye-Rusya arasında yaşanan anlaşmazlıklar İdlib'e istikrarsızlık olarak

yansımakta. Bu değerlendirme ve yukarıda sıralanan Türk-Rus ilişkisi başlıkları çerçevesinde değerlendirildiğinde İdlib'e dönük operasyonların başlama nedenleri konusunda şu şekilde bir değerlendirme yapılabilir. Akla gelen ilk olasılık tarafların Nisan 2019 ayı sonunda gerçekleştirdiği 12. Astana Zirvesi'nde bir sonuç alamaması ve artık Astana sürecinin sınırlarına ulaşmış olmasıdır. Bu zirveden beklenti Suriye Anayasa Komitesi'nin kurulmasının ilan edilmesi, tutukluların değişimi konularında ilerleme sağlanması idi. Ancak yapılan açıklamalar 12. Astana Zirvesi'nin başarısızlıkla sonuçlandığını ortaya koymakta. Tarafların hangi başlıklara ilişkin anlaşmazlık yaşadığı açık kaynaklara yansımada da sonuçta diplomatik yol ile aşılama bir fikir ayrılığı yaşanıyor. Türkiye'nin de daha yüksek sesle Cenevre Süreci'ne vurgu yapmaya başlaması Rusya tarafında rahatsızlık yaratmış olabilir. Zira Türkiye siyasi çözümün en nihai aşamada daha geniş katılımlı Cenevre Süreci kapsamında çözümünü destekliyor ve Astana formatını ona giden yolda bir aşama olarak değerlendiriyor. Rusya ise Suriye sorununa büyük ölçüde Astana ve Soçi süreçleri kapsamında çözüm bulmak istiyor ve Batı merkezli gördüğü Cenevre sürecine güvenmiyor. Geçmişten bu yana bilinen bu fikir ayrılığı artık su yüzüne çıkmış olabilir. İdlib operasyonlarının da zamanlama açısından 12. Astana Zirvesi'nden hemen sonra başlaması bu iddiayı güçlendiriyor. Rusya onayı ve desteği ile Suriye rejimi operasyonlarının başlamasının diğer bir nedeni İdlib çatışmasızlık bölgesinden Rusya'nın askeri hava

üssü Himeymim'e gerçekleşen bazı saldırılar olmuş olabilir. Rusya'nın Suriye'deki birinci önceliği iki Rus askeri üssünün güvenliğinin sağlanması. İdlib çatışmasızlık bölgesinin çevresinde oluşturulan 15 km'lik silahtan arındırılmış bölge bu açıdan anlamlı. Zira Rusya bu bölgedeki muhalif varlığı ortadan kaldırılabilsen Rus askeri üslerinin güvenliğinin tam olarak sağlanacağını çünkü Suriyeli muhalif güçlerin atış menziline dışına çıkacağını düşünmekte. Silahtan arındırılmış bölge konusunda olumlu gelişmeler yaşanmış olsa da HTŞ ve onunla hareket eden bazı grupların Rus üslerine yakın bölgelerden uzaklaştırılamamış olması Rusya'yı operasyona destek vermeye yöneltmiş olabilir.

“

İdlib operasyonunda saldırıların yoğunluğu, Rusya'nın havadan desteği ve operasyonun kara unsurlarını da içermesi itibarıyla geçmişteki ihlallerden farklılık olduğunu gösteriyor. Ancak buna rağmen operasyonların İdlib'in genelini kapsayacak şekilde bir boyut alması halen düşük ihtimal.

”

İdlib operasyonuna giden süreci başlatması muhtemel üçüncü olasılık Rusya'nın S-400'lerin Türkiye'ye teslimi sürecini garanti altına almak istemesidir. İdlib operasyonu öncesinde açık kaynaklarda Türkiye'nin S-400'lerin alımını bir yıl erteleyeceği yönünde iddialar gündeme getirilmiştir. Rusya böyle

bir adımı ertelemenin ötesinde Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanması muhtemel bir yakınlaşmanın ve Türkiye'nin Batı baskısı karşısında direncinin zayıflaması olarak okunmuş olabilir. Bu nedenle Türkiye'nin S-400'e olan ilgisini canlı tutabilmek ve teslimatı garanti altına almak için İdlib kartını oynamak istemiş olabilir.

İdlib operasyonunda saldırıların yoğunluğu, Rusya'nın havadan desteği ve operasyonun kara unsurlarını da içermesi itibarıyla geçmişteki ihlallerden farklılık olduğunu gösteriyor. Ancak buna rağmen operasyonların İdlib'in genelini kapsayacak şekilde bir boyut alması halen düşük ihtimal. Bu açıdan belirleyici faktörlerden birisi Suriyeli muhaliflerin sahada sergileyeceği performans. Rejim güçleri beklentinin ötesinde bir başarı sağlayıp hızlı bir ilerleme kaydedebilirse güven kazanan Şam ve Rusya, operasyonunun boyutunu genişletebilir. Ancak tersi bir durum Rusya ve Suriye tarafına sınırlarını gösterecek, Şam'ı siyasi çözüme daha fazla yaklaştıracak, Türkiye'yi pazarlık masasında güçlendirecektir. Bunun yanı sıra Rusya halen Türkiye'nin çıkarlarını tamamen göz ardı etmek istemeyecektir. Türkiye-ABD ilişkilerinde olumlu işaretler yaşanıyor olsa da Türkiye-Rusya ilişkilerinde enerji işbirliği, Suriye'de siyasi çözüm, ikili ticaret gibi konularda ortak çıkar alanları söz konusu. Ayrıca Rusya tarafı önemli aşama kaydedilen Suriye'de siyasi çözümü görmezden gelerek yeni bir savaş başlatma niyetinde olmayacaktır. Bütün bu faktörler İdlib operasyonunun kapsamının sınırlı olacağına işaret ediyor. ■